

TEMELJNI POJMI

Vsaka znanstvena disciplina moramo njihovo vsebino, d

moramo poznati. Poznati med seboj sporazumevamo.

Temeljni pojmi so nujni komunikacijski in referencialni¹ aparat.

Didaktika prevzema nekatere pojme, ki so po svojem izvoru psihološki, pedagoški, sociološki in jih proučuje z vidika izobraževanja.

UČENJE (aktivnost učencev)

Učenje je v bistvu psihološki pojav. Psihologija pravi, da je učenje proces sprejemanja in zadrževanja določenih dražljajev. Pod vplivom zunanjih dražljajev in človekove lastne aktivnosti nastajajo relativno trajne spremembe, ki jih človek ohrani. Spremembe so vidne kot razvoj psihomotornih in mentalnih lastnosti. Dosežki učenja se sčasoma spreminjajo (neko znanje preraste v drugačno kvaliteto) ali pa izginejo (ga pozabimo).

Učenje je temeljna aktivnost oseb, ki se učijo. V izobraževalnem procesu je učenje temeljna aktivnost učencev. Učenje je izrazito notranja aktivnost (intra-aktivnost) učečega subjekta samega. Namesto učenca se ne more učiti nihče drug.

Vrste učenja:

- **spoznavno (kognitivno)**

Spoznavanje in osvajanje novih dejstev, reševanje problemov, zakonitosti, pravil, kriterijev za presojo pravilnosti znanja, razvijanje intelektualnih in miselnih sposobnosti. V šolskem izobraževanju osvojimo s spoznavnim učenjem pretežni del znanja.

V šolah preveč zapostavljajo spoznavanje kriterijev za presojo pravilnosti znanja. Učenje se ustavi pri zadrževanju dejstev, delno je usmerjeno v olajšanje razumevanja, ne posveča pa se temu, da bi učenec znal znanje preveriti. S preverjanjem znanja učenec razvija sposobnosti ugotavljanja lastnih dosežkov in presoje njihove pravilnosti.

- **psihomotorno**

Učenje in razvijanje gibov, gibalnega delovanja, različnih telesnih funkcij, spretnosti in sposobnosti.

V OŠ je usmerjeno v harmoničen telesni razvoj (pisanje, uporaba delovnih pripomočkov, spretnosti pri telesni vzgoji, glasbi, tehničnem in likovnem pouku). Veliko več psihomotornega učenja je na strokovnem in poklicnem izobraževanju, kjer je poudarek na učenju in osvajanju raznih delovnih operacij.

- **afektivno**

Oblikovanje in sprejemanje stališč, razvijanje interesov, sodb, osebnostih lastnosti. Z afektivnim učenjem človek razvija svoj odnos do sebe, drugih in sveta (vzgojna aktivnost).

Vse tri vrste učenja so med seboj tesno povezane. Psihomotorno učenje je povezano s spoznavnim (da bi lahko neko operacijo pravilno motorno izvajali, jo moramo poznati). Z afektivnim učenjem pa ustvarjamo psihične pogoje za uspešno učenje v celoti (učenec, ki ima

¹ Kar je s čim v določeni soodvisni povezanosti; priporočilo.

dobre delovne navade, interes in motivacijo, bo učno uspešnejši od tistih, ki teh navad nimajo).

Po namenu ločimo:

- **nenamerno** (spontano, nezavedno, naravno)

Poteka na način posnemanja, imitacije.

Funkcionalno učenje ni nenamerno. Funkcionalno učenje je takrat, ko delujemo (učitelj se funkcionalno uči s tem, ko izvaja učiteljsko vlogo).

- **namerno**

Namerno učenje nastane zaradi potrebe ali interesa. Oseba se uči zavestno z namenom, da nekaj doseže.

Večina procesov, ki potekajo v izobraževalnem sistemu je namernih. Namerno učenje se je razvilo v umetno učenje v smislu, da se je razvilo v posebej pripravljeno in izpeljano aktivnost, ki predstavlja začetek šolanja. Na nenamerni ravni učenja zadoščajo starši ali starejši ljudje. Zahtevnejše znanje pa zahteva nekoga, ki to znanje obvlada in ga zna posredovati.

POUČEVANJE (aktivnost učiteljev)

Učenje in poučevanje sta medsebojno zelo povezana. Poučevanje je vedno v funkciji učenja in mu je v tem smislu podrejen. Ni prav, da se učenec prilagaja poučevanju. Poučevanje se mora podrediti učencu, ker je poučevanje v funkciji učenja. Poučevanje je zaradi učenja in ne obratno. Res pa je, da je učenje tudi posledica poučevanja. Temeljni razlog je učenje, zato pride do poučevanja, poučevanje pa je zopet usmerjeno v to, da bi se učenec dokončno naučil.

Poučevanje je uvajanje v učenje, pomoč učencem pri učenju, miselno, metodološko in metodično usmerjenje ter vodenje učencev v njihove spoznavne in učne aktivnosti. Je delovna in intelektualna komunikacija in interakcija med učitelji in učenci. Poučevanje ni samo posredovanje vsebine, temveč kaže tudi pravilne metodološke poti, način mišljenja, tehnike dela, organizacijo, oživlja odnos do učenja in učne problematike, sproža psihične procese (interes, motivacijo, odnos do dela, osebne lastnosti učenca...).

Samopoučevanje

Sodobni didaktični pogledi poudarjajo, da poučevanje ni več samo učiteljeva aktivnost. V današnji šoli nekatere vidike poučevanja izvajajo učenci sami. Pri samopoučevanju učitelj učenca navaja in usmerja, da sam išče znanje in ga oblikuje.

Usposabljanje je učenje v katerem se učenec pripravlja za opravljanje določenega dela, vloge, delovanja. Težišče je na pridobivanju in razvijanju praktičnega delovanja, ki je potreben za izvajanje nekega dela (npr. učitelj začetnik se uči kako konkretno, praktično poučevati). Ne gre za pridobivanje teoretičnega znanja.

VZGOJA (primarno pedagoški pojem)

Vzgoja je proces razvijanja človekove osebnosti, določenih sposobnosti, socializacija... na splošni ravni. Vzgoja v pedagogiki ni tako osredinjena na pridobivanje znanja kot v didaktiki (izobraževanje). V pedagogiki je vzgoja temeljni pojem in je pred učenjem.

Na vzgojo lahko gledamo z dveh vidikov:

1. vzgoja – učenje

Izobraževanje je v tem primeru podrejeno vzgoji. Vzgoja je širši pojem kot izobraževanje.

2. izobraževanje - vzgoja

Poudarek je na izobraževanju, pri katerem hkrati potekajo pomembni vzgojni procesi, ki so usmerjeni na oblikovanje človekovega značaja.

Didaktiki poudarjajo, da ima izobraževalni proces tako izobraževalno kot vzgojno funkcijo. Če zanemarimo katero od funkcij je izobraževalni proces okrnjen. Razmerja med izobraževanjem in vzgojo so v posamečni situaciji lahko različna. Nikakor pa ne sme prevladovati samo ena funkcija.

V zgodovini šolstva je glede tega prihajalo do različnih nasprotij. Gre za problem, da je vzgoja vedno usmerjena na oblikovanje značaja, ki temelji predvsem na čustvovanju. Zato je bila vzgoja, bolj kot na razum, naravnana na človekovo čustvovanje in opredeljevanje do stvari na čustveni osnovi. Učenje pa je bilo vedno usmerjeno na razum. Zato učenje človeka usmerja v razvoj kritičnosti do stvari, ki jih sprejema.

UČENJE

VZGOJA

IZOBRAŽEVANJE

IZOBRAŽEVANJE

ŠOLANJE – USPOSABLJANJE

IZOBRAŽEVALNI PROCES - POUK

Učenje, vzgoja in izobraževanje so temeljni didaktični pojmi. Izobraževanje je že ožja praksa od učenja in vzgoje. Znotraj izobraževanja obstaja šolanje in usposabljanje. Znotraj šole pa izobraževalni proces oziroma pouk. Vsi pojavi prehajajo eden v drugega (odnosi so dvosmerni ali večsmerni).

IZOBRAŽEVANJE (osrednji pedagoški pojem)

V antični družbi so se ljudje izobraževali zaradi izpopolnjevanja duha in ne iz praktičnih razlogov. Družba je bila sužnjeposestniška, kjer so bili praizvajalci sužnji, zato ni bilo potrebe po praktičnem znanju.

Fevdalna družba je temeljila na zemljiški poseti in delu tlačanov. Tlačani so se na delo, ki so ga opravljali priučili z vzgojo (posnemanjem starejših ljudi). Vzgoja je bila usmerjena v zveličanje, ker je bil smisel življenja doseči zveličanje. Iz tega je bil izpeljan družbeni odnos, pa tudi po logiki, da je vsaka oblast dana od Boga. Vse na svetu je po božji volji, tudi razmerja med ljudmi, zato mora vsak vztrajati na svojem položaju. Smisel življenja je zveličanje, pot do zveličanja pa je trpljenje. Iz tega izhaja pravilo: »Moli in delaj!«.

Objektivna potreba po znanju nastane šele z razvojem industrijske družbe (kapitalizem). Družba temelji na delavcih. Lastnik proizvodnih sredstev je bil vladajoči razred, ki je zaradi ekonomskih in političnih razlogov moral spodbujati razvoj izobraževanja. Z izobraževanjem so se ljudje revolucionirali.

Obseg in pomen izobraževanja je bil vedno odvisen od družbenih razmer, razvitosti pedagoške didaktične teorije in drugih znanosti. Slovenski pedagog F. Pediček poudarja, da se je izobraževanje razvijalo drugače kot vzgoja (izven pedagogike). Izhajalo je iz potreb dela in proizvodnje in bilo usmerjeno v interes dela in proizvodnje. Izobraževanje je bilo v funkciji razvijanja profesionalizacije dela, delovnih procesov in odnosov. V času humanizma so zlasti nemški pedagogi poudarjali širši vidik izobraževanja. Izobraževanje so definirali kot razvoj vseh človekovih sil in ga opredelili za temeljno pravico vseh ljudi. Po 2. svetovni vojni do sredine 70. let je prevladovalo negativno stališče do izobraževanja. Po letu 1975 je bilo izobraževanje ponovno kot pojem in praksa splošno sprejet. Poudarek je na tem, da je izobraževanje za današnjega človeka in družbo nujno potrebno, ker je pogoj človekovega in družbenega obstoja in razvoja.

Moderna družba vse bolj temelji na človekovi ustvarjalnosti. Osnova ustvarjalnosti so človekovi intelektualni dosežki. S temi sposobnostmi dosega, da z manj energije dobiva več snovi.

**SOCIALNO KULTURNE
PREDPOSTAVKE**

**ANTROPOLOŠKO
PSIHOLOŠKE PREDPOSTAVKE**

IZOBRAŽEVANJE

**SOCIALNO KULTURNE
POSLEDICE**

**ANTROPOLOŠKO
PSIHOLOŠKE POSLEDICE**

RAZVOJ, NAPREDEK

Izobraževanje je odvisno od **socialno-kulturnih predpostavk** (usmerjenost in razvitost družbe) in **antropoloških-psiholoških predpostavk** (usmerjenost in razvitost človeka). Z **izobraževanjem** ponovno vplivamo na **socialno-kulturne in antropološko-psihološke posledice**. Z izobraževanjem spreminjamo družbene in posameznikove razmere. Spreminjanje imenujemo **razvoj**.

Vsako izobraževanje je:

- intencionalno (namerno)
- ima značaj dela (ker izhaja iz dela in je v delo usmerjeno)
- družbeno-antropološka kategorija (človekova in družbena dejavnost, ki je pomembna za razvoj in obstoj družbe)
- strokovno-področna kategorija (ker se razvija na vseh področjih človekovega delovanja in družbene prakse)
- procesna kategorija (proces, ki nima absolutnega konca; je dialektični proces v katerem eno stanje vedno prehaja v novo stanje, iz neznanega v znano in obratno)

V razvitih družbah postaja izobraževanje **vseživljenjsko**. To pomeni, da se ljudje izobražujejo v vseh življenjskih obdobjih - od otroštva do pozne starosti. Izobraževanje poteka predvsem zaradi potreb dela, ob koncu aktivne proizvodne dobe pa zaradi boljše kvalitete življenja.

IZOBRAŽEVANJE
= **intencionalno**

FORMALNO

NEFORMALNO

SPLOŠNO

STROKOVNO

- **formalna izobrazba**
- **izobraženost**

Formalno izobraževanje je usmerjeno k pridobitvi formalno veljavnega dosežka. Ima javno veljavo, ki človeku prinaša kvalifikacijo, stopnjo izobrazbe in naziv (od OŠ do podiplomskega študija).

Neformalno izobraževanje je usmerjeno k samemu znanju kot izobraževalnem dosežku in ne kot administrativnem. Običajno poteka po končanem formalnem izobraževanju, kot izobraževanje odraslih.

Splošno izobraževanje je na stopnji OŠ in delno SŠ.

Strokovno izobraževanje se pojavlja po končani OŠ, ki je lahko strokovno-poklicno, srednje-strokovno, višje, visoko. Nadaljevanje strokovnega izobraževanja je univerzitetno izobraževanje, ki je bolj usmerjeno v znanstvena raziskovanja. Razlika med visokošolskim in univerzitetnim izobraževanjem je v tem, da je visokošolsko izobraževanje usmerjeno v poklic (za uporabo znanja), unverzitetno pa v ustvarjanje novega znanja.

Dosežek formalnega izobraževanja je **izobrazba** (vrsta in stopnja izobrazbe) in **izobraženost**. Izobraženost ni formalno-pravna kategorija, ampak kakovostni pojav, ko nekdo resnično osvoji neko znanje.

IZOBRAŽEVALNI PROCES (= izobraževalno-vzgojni proces) IN POUK

Za izobraževalni proces (i.p.) uporabljamo tudi besedo pouk. Pouk se bolj nanaša na poučevanje kot posredovanje znanja učencem, ki ga osvajajo. Gre za tradicionalno-zgodovinsko dejavnost poučevanja, posredovanja, predavanja, razlaganja. I.p. naj bi to ožino presegel. Pri pouku in i.p. gre za namerno, načrtno pridobivanje znanja, razvijanje sposobnosti, oblikovanje osebnosti lastnosti. Pri i.p. je poudarek na kvalitetnem sodelovanju med učitelji in učenci, v katerem je posredovanje znanja zelo pomembno, vendar ne prevladujoča in edina aktivnost. Prisotno je tudi samoiskanje, samoodkrivanje, spoznavanje - učenec sam oblikuje znanje.

UČITELJ IN UČENEC

Učitelj je tisti, ki pripravlja, vodi, izvaja i.p. in je nosilni subjekt tega procesa. Drugi nepogrešljiv subjekt je učenec. I.p. se odvija zaradi učencev in ne zaradi učiteljev. Učitelji obstajajo zaradi učencev. Če ljudi z željo po izobraževanju ni, potem ne potrebujemo učiteljev. Klasično gledano je učitelj tisti, ki poučuje, učenec pa tisti, ki se uči. V i.p. sta oba enako pomembna in nujna. Brez enega ali drugega i.p. ni celovit, niti kvaliteten.

ŠOLA

Po starogrškem pojmovanju je šola (gr. *skhole*) pomenila mir, spokoj, prosti čas, učni zavod, nekaj odmaknjega od vsakdanjega življenja. Šola je bila čas in prostor za oblikovanje svobodnega duha (namenjena svobodnim premožnim državljanom).

V rimskem obdobju pomeni šola (lat. *schola*) kraj druženja učiteljev in učencev. Bila je storilnostno usmerjena k discipliniranju in pripravi ljudi za javne funkcije (vladarske, upravne).

V srednjem veku je šola zelo povezana s Cerkvijo. Bila je usmerjena v pripravo za javne funkcije ali duhovščino.

V industrijsko-kapitalistični družbi je šola postala institucija in orodje države za utrjevanje politične oblasti.

Šola je ustanova, kjer v sodelovanju med učitelji in učenci poteka organiziran i.p.

V psihološkem smislu je šola optimalna organizacija učenja, v ideološkem pa instrument vladajoče ideologije (oblasti). Šola je vedno v središču družbenih in individualnih interesov. V šolskem sistemu se vedno kažejo razmerja novih interesov v konkretni družbi. Ker se je izobraževanje začelo razvijati v povezavi z delom in proizvodnjo, so se prej kot osnovna šola razvile strokovne šole.

Osnovna šola

Temeljni razlogi za razvoj OŠ so se oblikovali v 17.stol. Vzrok je bil v spremembah proizvodnih odnosov. Izobraževanje postane objektivna družbena potreba. K temu so pripomogle humane, demokratične ideje, takrat povezane z reformacijo. Utemeljitelj OŠ v Evropi je J.A. Komensky.

Glavne značilnosti:

- namenjena je vsem otrokom določene starosti, ne glede na razredno, politično in nazorsko značilnost otrok
- splošno izobraževalna (šolajo se vsi, ne glede na kasnejšo poklicno pot)
- elementarna (za vstop v OŠ se ne zahteva neko predhodno znanje, ampak samo normalen telesni in duševni razvoj otrok)
- i.p. se odvija v materinščini učencev
- demokratična
- brezplačna (šolajo se vsi, ne glede na socialno-ekonomski status)

OŠ je brezplačna v tem smislu, da i.p. učenci in starši ne plačujejo neposredno, ampak posredno tako, da država z davki zbere denar za osnovno izobraževanje.

Javne in druge OŠ

a) javna šola

Sem spadajo državne, zasebne in cerkvene šole s koncesijo². Javnost šole se kaže v javni veljavnosti dosežene izobrazbe in v sofinanciranju šole s strani države. Zasebne in cerkvene šole financira država (do 85%), če ustrezajo določenim programskim zahtevam (določen % programa mora biti enak javnemu). V Sloveniji imamo na stopnji osnovnega izobraževanja samo javne šole, zasebnih in cerkvenih še ni. Na stopnji srednjega izobraževanja že obstajajo cerkvene šole (škofijske gimnazije). Zasebne OŠ navadno ustanavljajo tisti, ki hočejo uresničiti svoje pedagoške, didaktične ideje v praksi. Bolj kot dobiček jih vodi želja, da uresničijo svoj koncept izobraževanja.

b) *druge šole*

² Dokument, (javna) listina, zlasti za opravljanje kake dejavnost.